

ZWARTE STERNS TUSSEN DE MAÏS: REGENWORMEN ALS ONTBIJT

Romke Kleefstra

Zwarte sterns staan bekend als kritische moerasvogels die gebaat zijn bij een goed aanbod van grote insecten en kleine vis. Dat de soort een uitgebreider menu heeft is bekend. Dat blijkt ook uit deze bijdrage. Over 'moeras-zwaluwen' tussen de maïs en regenwormen als ontbijt.

foto: Harvey van Diek

Turven

Aan het einde van het voorjaar van 2005 voerde ecologisch onderzoeksbureau Altenburg & Wymenga een kort onderzoek uit naar Zwarte sterns in De Deelen. Men probeerde uit te vinden in welke mate de soort gebruik maakt van het landbouwgebied rond het laagveenmoeras. Op verschillende dagen werd gepost op twee plekken langs de rand van De Deelen. Gedurende vier uren werd geturfd hoe vaak er Zwarte sterns in en uit De Deelen vlogen en waar deze naartoe gingen (figuur 1). Op 6 juli nam ik deel aan zo'n 'postsessie' op de noordrand van De Deelen (locatie 1 in figuur 1). Dit

was vlak bij twee kleine kolonies waarin toen al enkele vliegvlugge jongen aanwezig waren. Die sessie leidde tot een aantal interessante waarnemingen.

Zwarte sterns in De Deelen

Zwarte sterns broeden als sinds mensengeugen in De Deelen. Tegenwoordig komt het merendeel van de paren tot broeden op nestvloten die in samenwerking met Staatsbosbeheer uitgelegd worden. In de periode 1992-2004 kwamen gemiddeld 43 paren tot broeden in De Deelen (Kleefstra 2005). In 2005 telde het gebied 47 broedparen, waarvan

acht paren op natuurlijke nestgelegenheid.

In het noordelijke deel van De Deelen lag in 2005 een kleine kolonie, waarvan negen paren op nestvloten broedden en drie paren natuurlijke nesten hadden op een drijftil van Gele plomp. Even ten noorden van deze kolonie werd gepost op de overgang naar het landbouwgebied van 'de Fjûrlannen' bij Aldeboarn. De aangrenzende landbouwpercelen konden worden onderverdeeld in vier verschillende types (tabel 1).

Tabel 1. Geregistreerde vluchten en prooiaanvoer van Zwarte sterns op de noordrand van De Deelen op 6 juli 2004, van 7.45 tot 11.45 uur. Tevens vermelding van het aantal malen dat Zwarte sterns een andere soort aanvielen in de noordelijke kolonie.

Vluchten	Aantal	%	Aangevoerde prooien	Aantal	%	Aanvallen	Aantal
Richting maïs	35	35	Regenworm	50	39	Zwarte kraai	6
Richting begraasde veenweide (ca. 40 cm)	66	65	Insect	34	27	Blauwe reiger	2
Richting begraasde veenweide (< 5 cm)	0	0	Visje	2	2	Meerkoet	2
Richting onbegraasde veenweide	0	0	Libel	1	1	Witte kwikstaart	2
			Niets	41	32	Oeverloper	1

Methode

en weersomstandigheden

Het posten op de noordrand van De Deelen duurde van 's ochtends 7.45-11.45 uur. Per 10 minuten werd geturfd hoe vaak Zwarte sterns in en uit vlogen. Op eigen initiatief werd aanvullend genoteerd naar welk type land de sterns vlogen en wat zij aan voedsel mee terug brachten (tabel 1). Ook werd per 10 minuten een aantekening gemaakt van de weersomstandigheden. Omdat de tel-post uitzicht bood op de kolonie, werd tevens geturfd hoe vaak de Zwarte sterns een andere soort in de kolonie aanvielen.

Het weer was gedurende het posten wisselvallig: zwaarbewolkt, met zevenmaal een regenbui. Geen ochtend waarop grote insecten als libellen zich zouden laten zien. Door de matige wind ontstond lichte golfslag op de petgaten van De Deelen, waardoor ook de omstandigheden voor Zwarte sterns om te vissen niet bepaald gunstig waren.

Resultaten

In totaal werden 101 vluchten 'naar buiten' geregistreerd. Bij aanvang van het posten viel meteen op dat Zwarte sterns uit De Deelen rechtstreeks naar de maïsakker vlogen. De sterns lieten zich tussen het circa 1 m hoge maïs vallen en kwamen dan per omgaande terug naar De Deelen met één of meer regenwormen in de snavel. Dit tafereel concentreerde zich vooral in de eerste helft van de ochtend, tot ongeveer 9.30 uur. Dit was tevens de periode waarin de meeste neerslag viel. In totaal werden 35 vluchten richting de maïsakker genoteerd en werden 50 regenwormen geteld (tabel 1).

Later op de ochtend nam de kracht van de zon toe. Het werd warmer en zonnige momenten wisselden af met spetters regen. Zwarte sterns gingen toen vooral in de begraasde veenweide foerageren waar het gras ongeveer 40 cm hoog was. Als prooi brachten de sterns dikke, stompe insecten mee terug, vermoedelijk vliegen en/of spinnen. De veenweiden met een korte vegetatie tot 5 cm hoog lieten de sterns volledig links liggen.

Regelmatig kwamen de sterns zonder iets terug. Dit betrof vooral momenten waarop regen zich aankondigde. De

Figuur 1. Ligging van de voornaamste foerageergebieden van Zwarte sterns in de randzone van De Deelen (figuur afkomstig uit Beemster 2005).

Zwarte sterns spoedden zich dan terug naar de kolonie om hun kleine dōnsjongen droog te houden en om waakzaam in de kolonie rond te vliegen.

Andere vogelsoorten werden niet in de kolonie geaccepteerd. Niet alleen potentiële predatoren als Blauwe reiger en Zwarte kraai werden met verve buiten de deur gehouden, ook een Oeverloper, een paartje Witte kwikstaarten en een Meerkooet met jongen moesten het ontgelden. Ook in het foerageergebied toonden de sterns zich fel tegenover

ongewenste gasten, zoals een mannetje Bruine kiekendief dat boven de maïsakker vloog.

Regenwormen als ontbijt

Maïsakkers zijn eigenlijk geen fraai beeld in een veenweidegebied. Toch leken de Zwarte sterns er tijdens het posten profijt uit te trekken. Met alle regen die er in het voorjaar reeds gevallen was, lag de maïsakker er kletsnat bij. De regenwormen bevonden zich daardoor aan het oppervlak. Deze situatie werd onder-

kend door Zwarte sterns. De vogels konden de wormen eenvoudig van de grond pikken en als ontbijt aan de jongen voeren. Toen de weersituatie eenmaal verbeterde, schakelden de Zwarte sterns over op andere prooien in de veenweide.

Dat Zwarte sterns opportunistisch genoeg zijn om gebruik te maken van regenwormen was reeds bekend. Al in 1840 beschreef J.A. Naumann in 'Naturgeschichte der Vögel Deutschlands' dat Zwarte sterns op spinnen, bloedzuigers en regenwormen foerageren en dat vooral doen in de vroege ochtend of tijdens matige weersomstandigheden. Een situatie vergelijkbaar aan die op 6 juli. In Nederland is het foerageren op regenwormen bekend van pas geploegde of bemeste akkers (J. van der Winden, pers.med.).

Vier uurtjes posten smaakt naar meer. De Deelen vormt al geruime tijd veruit het belangrijkste broedgebied van de Zwarte stern in Fryslân. Ieder jaar weer trekt het gebied een groot aantal broedparen aan wat aangeeft dat de omstandigheden er gunstig zijn. Een goed aanbod aan grote insecten (libellen) en klei-

Zwarte stern met kuiken op nestvlot in De Deelen in 2005.

foto: Harvey van Diek

ne vis zou mogelijk het geheim van het gebied kunnen zijn. Naar aanleiding van de ervaring op 6 juli zijn formulieren ontwikkeld die bruikbaar zijn bij dergelijk postwerk. Door de komende jaren gedurende het broedseizoen met regelmaat en op wisselende tijdstippen dergelijk observatiewerk uit te voeren, kan meer inzicht in het gebiedsgebruik van deze

'moeraszwaluwen' verkregen worden. Dit vormt een goede aanvulling op het bijhouden van de broedsuccessen van de soort in het gebied. Wat dat allemaal aan informatie oplevert zal te zijner tijd in Twirre te lezen zijn.

Dankwoord

Voor hulp bij het uitleggen van de vlotten en de goede samenwerking bij uitvoeren van het inventarisatiewerk gaat dank uit naar de Staatsbosbeheer-eenheid van De Deelen. Jan Kleefstra, Harvey van Diek en Heine van Dijk waren in 2005 behulpzaam bij nestcontroles. Nico Beemster, Oscar Langevoort en Eddy Wymenga van ecologisch onderzoeksbureau Altenburg & Wymenga worden bedankt voor de samenwerking in het onderzoek naar de Zwarte sterns van De Deelen.

Literatuur

- BEEMSTER, N. 2005. Ecologische verkenning randzone De Deelen. A&W-rapport 658. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek bv, Veenwouden.
- KLEEFSTRA, R. 2005. De broedvogels van De Deelen 1983-2004. Twirre 16 (2): 73-79.

Romke Kleefstra
Sinnebuorren 34
8491 EH Akkrum
tel.: 0566-652881
e-mail: craneland@planet.nl

JACOB KOOPMAN

uitgevlogen

Op 23 september nam Jacob Koopman afscheid van vrienden en kennissen in de Friese natuurwereld. Samen met vrouw en kind heeft Jacob zich inmiddels gevestigd in het Poolse Choszczno. Daarvandaan organiseert hij naturreizen onder de noemer van Natura Polska.

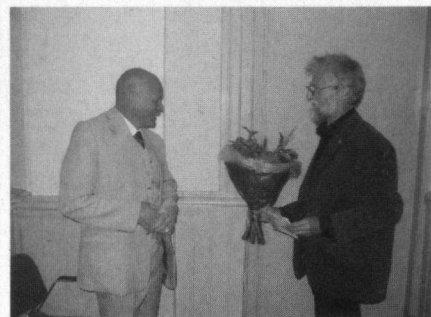
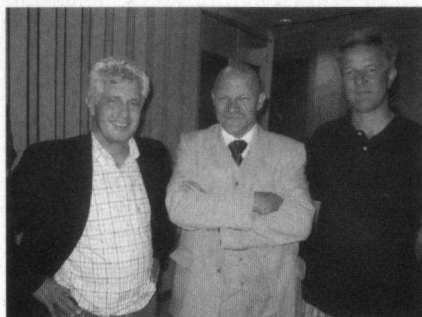
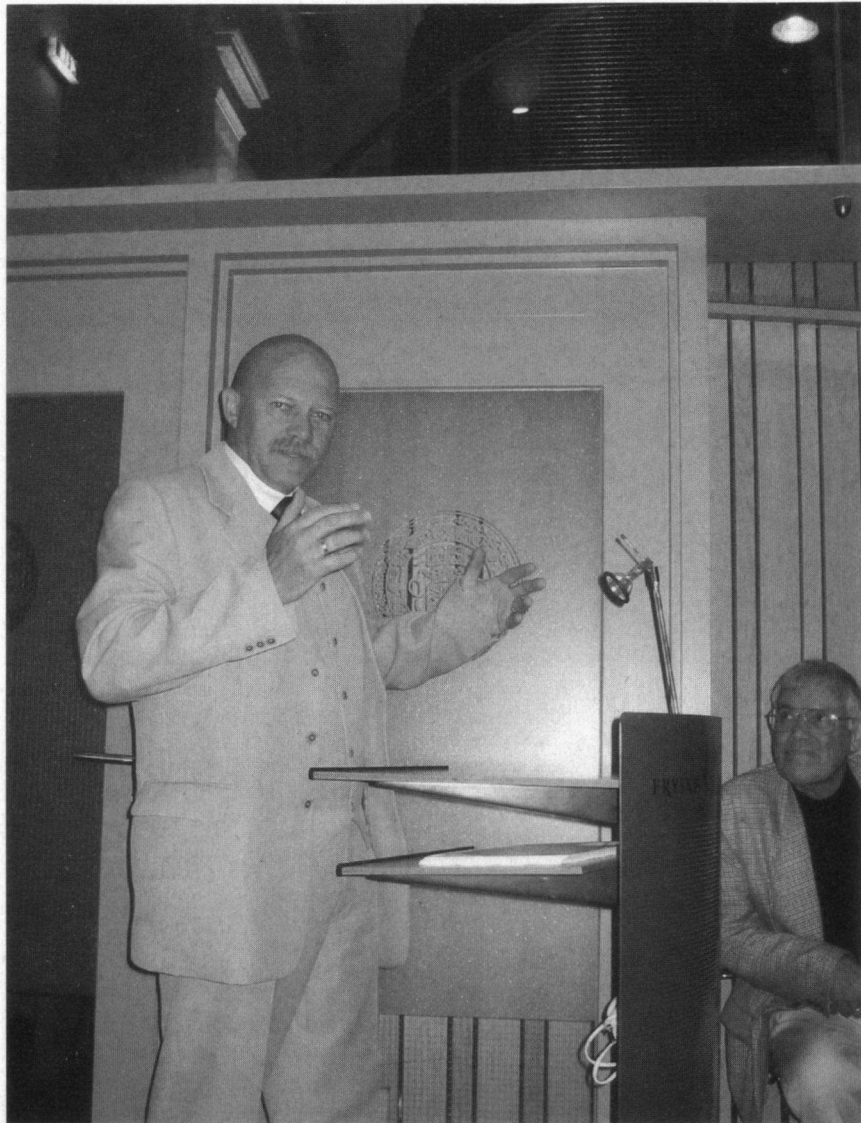
Meer informatie over Natura Polska is te vinden op www.naturapolska.com.

Jacob Koopman (1954) was een FFF-er van het eerste uur. Samen met mensen als Karst Meijer en Harry Waltje heeft hij door de jaren heen enorm veel betekend voor het Planteferbân.

Zo is Jacob al sinds 1987 één van de drijvende krachten achter het project 'Mossen in Friesland'. In 2017 moet dat resulteren in een kloek boekwerk over alle mossen van de provincie. Met Harry vormde hij ook vele jaren een duo dat de activiteiten van het Planteferbân van de FFF trok.

Daarnaast vormde Jacob al die jaren het gezicht van FLORON in Fryslân. Al sinds de oprichting van deze organisatie in 1989 was hij de coördinator voor district Fryslân-West. Jacob verzorgde door de jaren heen veel FFF-rapporten en artikelen in Twirre en organiseerde uitgebreide plantencursussen.

Twirre wenst Jacob een fantastische tijd in Polen en in de vele landen die hij met Natura Polska zal bezoeken.

Het afscheid van Jacob Koopman in It Aljemint te Leeuwarden op 23 september jl. Op de bovenste foto trakteert Jacob het aanwezige publiek op een afscheidsspeech onder toezienend oog van Gjerit Hekstra. Op foto links onder wordt Jacob vergezeld van zijn opvolger Gertie Papenburg (links) en zijn trouwe kompaan Harry Waltje (rechts). Op de foto rechtsonder krijgt Jacob een afscheidscadeau aangeboden van FFF-bestuurder Jan Tuinstra.